

“ĂN VÀO TÀI NGUYÊN” MỘT XU THẾ ĐÁNG BÁO ĐỘNG!

Tô Văn Trường

Có 3 thách thức lớn đối với sự tồn tại và phát triển của loài người, đó là: Sự quá tải về dân số, nguồn tài nguyên thiên nhiên bị cạn kiệt và ô nhiễm môi trường. Đối với Việt Nam, ngoài 3 vấn đề trên còn nhiều vấn đề khác cần giải quyết, trong đó:

“Ăn vào tài nguyên”, một nội dung quan trọng bậc nhất của việc bóc lột thiên nhiên, ăn cắp của thế hệ tương lai, là bệnh chung của các xã hội mà kẻ cầm quyền tham lam, dân trí thấp kém. Nếu tình trạng này kéo dài thì thế hệ sau chẳng những không còn gì, mà còn phải nai lưng trả nợ, nai lưng ra khắc phục tình trạng môi trường sống bị ô nhiễm và hủy hoại.

Vì lạc hậu nên các nước nghèo như Việt Nam thường bị các nước giàu o ép và chi phối. Việc khai thác, đào bới tài nguyên, khoáng sản bán cho nước ngoài để kiếm tiền phục vụ nhu cầu trước mắt là điều khó tránh khỏi. Để có lợi nhuận cao các chủ khai thác trong nước thường áp dụng công nghệ lạc hậu, giảm chi phí xử lý môi trường, gây ô nhiễm và tận dụng nhân công giá rẻ. Các doanh nghiệp nước ngoài thường mua sản phẩm (khoáng sản) đã qua các khâu đoạn tốn nhiều nhân công và gây ô nhiễm môi trường nhất (như kiểu Bô- xít ở Tây Nguyên...).

Chúng ta đều biết: chí phí môi trường trong cơ cấu giá thành sản phẩm là rất lớn. Vì thế các nước giàu, để giảm giá thành, thường chuyển giao các công nghệ ô nhiễm, chi phí nhân công cao sang các nước chậm phát triển, trong đó có Việt Nam. Đây là hình thức “bóc lột nhân đạo” kiểu mới rất tinh vi của nền văn minh GDP, thiên về vật chất đang hủy hoại thế giới.

Có tài nguyên không thể không khai thác. Tuy nhiên, bài học về căn bệnh Hà Lan hay lời nguyền tài nguyên đã vạch rõ hậu quả của những quốc gia sa đà vào đào bới của cải dưới lòng đất hòng tạo ra bước đột phá về kinh tế. Không chỉ riêng lục địa châu Phi giàu tài nguyên khoáng sản nhưng vẫn đói nghèo, dịch bệnh, chiến tranh triền miên mà ngay cả Hà Lan là nước giàu khoáng sản, mặc dù là quốc gia phát triển nhưng đã phải trả bài học đắt giá vì đã không duy trì được vị trí đứng đầu thế giới về phát triển công nghệ điện tử, chỉ vì ỷ lại quá nhiều vào dầu ở biển Bắc (hiện thua xa Nhật Bản và Hàn Quốc). Cái gọi là "căn bệnh Hà Lan" ngày xưa cũng chính là "lời nguyền của tài nguyên khoáng sản" ngày nay.

Nói đến “ăn vào tài nguyên”, tôi nhớ đến mẩu chuyện được biết qua lời kể của chuyên gia ngành địa chất về đảo Sicily của Ý hay ở châu Phi là những thí dụ điển hình về cách khai thác tài nguyên kiểu “ăn tươi nuốt sống” và đã để lại những bài học đau đớn cho nhân loại.

Sicily là một hòn đảo nhỏ ở tây nam nước Ý trong Địa Trung Hải, đất đai cằn cỗi, cư dân thưa thớt nghèo xơ xác, chuyên làm nghề đánh cá kiếm ăn qua ngày. Hòn đảo nghèo đến độ mặc dù ở rất gần nước Ý, nhưng nước Ý cũng không thèm đếm xỉa tới. Thời ấy, ở châu Âu thuộc nỏ do ông Nobel sáng chế lại làm từ

lưu huỳnh (S), vì vậy từ một thứ bột màu vàng khét lẹt vô dụng, bỗng dựng đôi đời, người ta đua nhau tìm kiếm lưu huỳnh bán cho các xưởng chế tạo thuốc nổ, vũ khí, và họ phát hiện ở đảo Sicily có rất nhiều mỏ lưu huỳnh.

Dân chúng Sicily không đi đánh cá nữa, họ đào lưu huỳnh bán cho thương lái, cuộc sống của họ trở nên giàu có, họ vô cùng cảm ơn thiên nhiên đã quá ưu đãi. Tiếng đồn đến tai nhà cầm quyền nước Ý, họ lập tức cho quân thôn tính hòn đảo, dân trên đảo cương quyết chống lại, thế là đội quân xâm lược giết hết cư dân trên đảo cho đến người cuối cùng. Từ đó, nguồn lợi khổng lồ của các mỏ lưu huỳnh thuộc về nước Ý. Có nguồn nguyên liệu chế tạo thuốc nổ gần như vô tận, nước Ý liên kết với Đức, Nhật hùng chia lại các thuộc địa trên thế giới, chúng gây ra chiến tranh thế giới thứ hai.

Qua câu chuyện kể nói trên, đúng như cổ nhân đã nói “sự bất thái quá” được thiên nhiên ưu đãi thái quá cũng không hẳn là một sự hay, đôi khi mất mạng như Sicily. Ngày nay, chính quyền Ý khôn ngoan biến Sicily thành đảo ngọc nhờ bãi biển dài xanh thắm, nhiều cây xanh, hoa thắm, khu đồng muối, làng chài cổ cùng với các di tích lịch sử thành nơi du lịch hái ra tiền.

Chẳng cứ Việt Nam mà vấn nạn “ăn vào tài nguyên” diễn ra ở khắp nơi trên thế giới nơi mà thiếu một thể chế minh bạch, kỷ cương. Quốc gia càng giàu tài nguyên lại càng dễ bị ảnh hưởng bởi vấn nạn đó. Xét cho cùng tài nguyên là một dạng hàng hóa công đặc biệt nên cần một hệ thống dịch vụ công phù hợp mới có thể được bảo vệ, được tái tạo và phân phối công bằng. Đây là vấn đề của thể chế.

Ăn vào tài nguyên”, một xu thế đáng báo động. Các địa phương được phân quyền, thiếu sự kiểm soát chặt chẽ của Trung ương theo quy hoạch nên chỉ nhằm vào những cái có sẵn nhiều hơn là tạo ra những cái mới. Vì vậy, các tỉnh đua nhau nhằm khai thác khoáng sản tận dụng triệt để đem bán (chứ không phải để chế biến nâng cao giá trị), điển hình là các mỏ kim loại nhỏ ở phía Bắc (đến cả đá granit, đá hoa, thậm chí có nơi cả đá vôi) và quặng Titan ở ven biển Miền Trung vv...

"Ăn vào tài nguyên" là sản phẩm của nền kinh tế chụp giựt, con đẻ của tư tưởng nhiệm kỳ và "nền kinh tế GDP tỉnh". Xét về tổng thể là hoàn toàn hợp lý với định đề “quyền lợi sẽ chi phối tất cả”. Cái gì đẽo được là đẽo ngay, giống như cấp tập chặt cây xanh ở Hà Nội, dự án lấn sông Đòng Nai, lấp vịnh Nha Trang, loạn thủy điện, cho thuê dài hạn rừng phòng hộ ở biên giới, khai thác khoáng sản tràn lan vv... là “chuyện thường ngay ở huyện” !

Ở ta, có hẳn một rừng luật những lại vận động theo cơ chế “luật rừng”. Vấn đề của Việt Nam và của mọi xã hội nói chung đều là vấn đề quyền lợi của các giai tầng, các nhóm cộng đồng, trong đó có vấn đề lợi ích nhóm. Chúng ta chỉ có thể thay đổi nền Văn minh này bằng cách điều chỉnh dần lợi ích của các giai tầng từng bước, trên con đường “dân chủ hóa” để chi phối nó chứ không còn cách nào khác, nếu không muốn làm một cuộc cách mạng.

Suy cho cùng, "con người và thể chế " cụ thể là mô hình kỹ trị và pháp trị trên nền tảng xã hội dân chủ và cơ chế thị trường vẫn là chiếc chìa khóa hữu hiệu để có thể giải quyết được vấn nạn này.